

ONDERWIJS OP DE ABC-EILANDEN Een nieuw perspectief

Voor het onderwijs op de ABC-eilanden is het essentieel dat de Papiamentstalige bevolking een *near-native* niveau bereikt in het Nederlands. Maatschappelijk gezien is het Nederlands op de eilanden echter een vreemde taal. Kan men hieraan de conclusie verbinden dat het leren van het Nederlands vreemdetalenonderwijs moet zijn?

Vuurtoren California op Aruba. Foto: Arubatruijje CC

JUANA KIBBELAAR

Dit drieluik heeft als kernvraag: *Hoe krijgen de ABC-eilanden (Aruba, Bonaire en Curaçao) een goed opgeleide bevolking?* In de vorige twee artikelen is aangegeven dat een goede Nederlandse taalbeheersing de benodigde toegang geeft tot onbeperkte kennis (Kibbelaar, 2019a, 2019b). Dit slotartikel gaat in op wat er nodig is om een *vreemde* taal als middel tot kennis te laten fungeren. Voor de be-

grijpelijkheid dient wederom het Nederlands als voorbeeld; inzet van Engels of Spaans als middel tot kennisontwikkeling zou een soortgelijke aanpak behoeven.

Focus op doelstellingen

Belangrijk is de vraag welke doelen behaald moeten worden door de schooljaren heen. Om dezelfde onderwistaken te kunnen realiseren die gebruikelijk zijn in landen waar bronnen in de eigen taal onbeperkt zijn,

zullen Nederlandstalige (kennis)bronnen al in de vroege schooljaren het beperkte Papiamentstalige aanbod (zie ook Kibbelaar, 2019a) moeten ondersteunen en aanvullen. Anders dan bij vreemdetalenonderwijs is in deze context (net als bij tweedetaalonderwijs) de moeilijkheid dus juist dat je de *near-native* doelstelling in de vreemde taal eigenlijk al nodig hebt op het moment dat het onderwijs nog maar amper begonnen is. Om alles te kunnen lezen wat gelezen kan worden, zouden kinderen

op de ABC-eilanden idealiter op het moment dat zij de leesteknik grotendeels beheersen (rond het negende levensjaar), ook begripmatig Nederlandstalige teksten moeten aankunnen die voor een negenjarige geschreven zijn. Juist die vaardigheden bieden immers kinderen de mogelijkheid zelfstandig hun kennis en verdere taal- en leesvaardigheden substantieel uit te breiden.

Het niet realiseren van deze doelstelling leidt tot onmogelijkheid om leeftijdsadequaat onderwijs te reali-

7.30 – 8.15	8.15 – 9.00	9.00 – 9.45	9.45 – 10.00	10.00 – 10.45	10.45 – 11.30
wiskunde	geschiedenis	Duits	pauze	Frans	aardrijkskunde

Figuur 1. Vreemdetalenonderwijs in het lesrooster op de ABC-eilanden

7.30 – 8.15	8.15 – 9.00	9.00 – 9.45	9.45 – 10.00	10.00 – 10.45	10.45 – 11.30
taal (als vak)	geschiedenis	rekenen	pauze	lezen	aardrijkskunde
↑ ↑ ↑ ↑ ↑ in alle vakken via taal kennis vergaren en leren over deze kennis te communiceren					

Figuur 2. Moedertaalmodel. In het koloniale model werd het onderwijs ingericht als ware Nederlands de moedertaal (en dus de centrale onderwijstaal). Ook in de postkoloniale periode is dit nog deels het geval

seren, tot onvoldoende mogelijkheid eigen leeskeuzes te maken, tot onvoldoende aansluiting met diverse doelen van geletterdheid en als gevolg daarvan reeds op jonge leeftijd tot kennisachterstanden. Niet-leeftijdsadequaat onderwijs heeft desinteresse bij de leerlingen tot gevolg. In de volgende paragrafen zal blijken dat eerder ingezette modellen van taalonderwijs niet toepasbaar zijn om de noodzakelijke doelstellingen te behalen.

Koloniaal model

In de koloniale periode was onderwijs op de ABC-eilanden op Nederlandse leest geschoeid en is het Nederlandse model voor taalonderwijs eveneens overgenomen. Figuur 1 laat zien welke positie vreemdetalenonderwijs in het lesrooster van het koloniale model heeft, namelijk een vak naast andere vakken met de volgende algemene kenmerken:

- Tijdsinvulling: een aantal uren per week.
- Didactiek: ontwikkelen van vaardigheden om (in bijvoor-

beeld het Frans) te communiceren over reeds aanwezige kennis. Het vak richt zich niet op nieuwe kennisinhouden.

- Doorwerking: onvoldoende resultaat in het vak Frans heeft geen gevolgen voor andere vakken.

Figuur 2 laat zien welke positie taal heeft in de functie van middel tot kennis in het lesrooster. In een eentalig land gaat het dan om de moedertaal. Deze is dan zowel een vak als een randvoorwaarde om in andere vakken te kunnen leren met de volgende algemene kenmerken:

- Tijdsinvulling: de gehele schooldag.
  - Invulling van taal als vak: technische kanten als spelling en grammatica; culturele doelen (bijvoorbeeld literatuuronderwijs).
  - Didactiek van taal als middel: het leren van zowel kennisinhouden als taalvaardigheden.
  - Doorwerking: onvoldoende resultaat heeft grote gevolgen voor andere educatiegebieden.

Het koloniale model was ingericht als ware het Nederlands de moedertaal

ONDERWIJS OP DE ABC-EILANDEN	ANDERE VREEMDE TALEN	NEDERLANDS ALS VREEMDE TAAL (MIDDEL TOT KENNIS)
Te bereiken doelstelling	• communicatie in alledaagse taal (zeker in de beginjaren)	• communicatie in de alledaagse taal • via het schooltaalregister kennis en informatie verwerken • communicatie over vakkennis
Benodigde tijd om de doelstelling te bereiken	• enkele uren in de week	• enkele uren in de week als vak • gedurende de gehele schooldag als middel tot kennis
Benodigde didactiek om de doelstelling te bereiken	• ontwikkelen van taalvaardigheden om te kunnen communiceren over reeds aanwezige kennis	• leren communiceren over kennis opgedaan in de moedertaal • tegelijkertijd ontwikkelen van kennis én taalvaardigheden in de diverse educatiegebieden

Figuur 3. Nederlands als vreemde taal op de ABC-eilanden

Doorgaans vervult dus de moedertaal de functie van middel tot kennisontwikkeling in andere educatiegebieden. Het koloniale model was echter ingericht als ware het Nederlands de moedertaal. Onvoldoende beheersing van de onderwijstaal zet echter de kennisontwikkeling in alle vakken onder druk. Daarom gaat modern tweedetaalonderwijs in Nederland en elders in de wereld uit van specifieke interventies binnen het moedertaalmodel, zodat ook tweedetaalleerders (migrantenkinderen) de taal als hun middel tot kennis kunnen hanteren. De huidige wetenschappelijke inzichten van dit vakgebied waren in de koloniale periode echter nog nauwelijks beschikbaar. Het is niet verwonderlijk dat Papiamentstalige kinderen destijds niet succesvol waren aangezien de benodigde interventies ontbraken.

Postkoloniaal model

De laatste decennia zijn de eilanden overgegaan op meer Papiamentstalig onderwijs. Bij deze overstap is uitgegaan van hetzelfde model voor taalonderwijs als in de koloniale periode. Vanwege verschillen tussen scholen en de eilanden onderling kan hier slechts de algemene tendens worden beschreven. In het postkoloniale model krijgt veelal het Papiaments in de onderbouw van de

basisschool de moedertaalfunctie van middel tot kennis zoals in figuur 2 en het Nederlands de positie van een vreemde taal zoals in figuur 1. In de bovenbouw van de basisschool en in het voortgezet onderwijs daarentegen krijgt het Nederlands de rol van middel tot kennis toebedeeld (figuur 2). Dit postkoloniale model is zowel voor het Papiaments als het Nederlands problematisch.

Het Papiaments kan de gangbare functie van moedertaalonderwijs niet volledig vervullen (zie Kibbelaar, 2019b) en vertoont daarom afwijkende kenmerken vergeleken met het moedertaalmodel van figuur 2. De functie van taal als middel tot kennis is slechts ten dele realiseerbaar. In het Papiaments leren communiceren over kennis is sterk afhankelijk van begripsmatige toegang tot Nederlandstalige kennisbronnen.

Het Nederlands is weliswaar een vreemde taal, maar vergeleken met andere te leren vreemde talen zijn er afwijkende doelstellingen en kenmerken (zie figuur 3). Indien men het Nederlands op de ABC-eilanden vergelijkt met het Nederlands in Nederland (volgens het moedertaalmodel uit figuur 2) is een verschil bijvoorbeeld de invulling van taal als vak: de eigen cultuur van de eilanden plaatst Nederlandse culturele doelen in ander perspectief. Een belangrijke overeenkomst is echter dat

Het Nederlands is weliswaar een vreemde taal, maar vergeleken met andere te leren vreemde talen zijn er afwijkende doelstellingen en kenmerken

het Nederlands er eveneens voorwaardelijk is en zelfs een grotere doorwerking heeft: onvoldoende resultaat in het Nederlands leidt niet alleen naar onvoldoende kennisontwikkeling in andere educatiegebieden, maar belemmert eveneens de mogelijkheid in het Papiaments over deze (ontbrekende) kennis te leren communiceren.

In het postkoloniale model leidt de positie van het Nederlands in de onderbouw van de basisschool (figuur 1) tot onvoldoende tijdsbesteding om de noodzakelijke doelen te behalen die verandering van positie in de bovenbouw en het voortgezet onderwijs (figuur 2) kunnen dragen. Deze onjuiste positionering heeft een doorwerking naar alle hogere vormen van onderwijs, waar eenmaal opgelopen achterstanden nauwelijks in te halen zijn.

Gangbare hokjes van moedertaal-, tweedetaal- en vreemdetalenonderwijs hebben in deze context afwijkende kenmerken en daarom is voorzichtigheid geboden bij het toepassen van onderzoeksresultaten uit andere meertalige onderwijssituaties. Bij tweetalig onderwijs bijvoorbeeld worden doorgaans twee talen gebruikt als middel om in andere vakken te leren; de kenmerken van moedertaalonderwijs blijven hierbij intact. Op de ABC-eilanden zijn echter de mogelijkheden voor tweetalig onderwijs beperkter dan in onderwijssituaties waar beide talen beschikken over voldoende kennisbronnen. Tekenend voor de specifieke onderwijs situatie is bijvoorbeeld dat docenten Papiaments aangeven dat het problematisch is om het vak Papiaments goed vorm te geven. Dit komt niet alleen doordat er onvoldoende lesmaterialen zijn, maar vooral ook doordat er onvoldoende literaire boeken in het Papiaments verschijnen (Heuvel, 2017).

Bovenstaande analyse laat zien dat noch het koloniale noch het postkoloniale model toepasbaar is op de ABC-eilanden. Hoewel inzet van deze modellen wellicht begrijpelijk is, bezien vanuit de tijdgeest, houden zowel de doelstellingen als kenmerken van de beschreven modellen onvoldoende rekening met de noodzakelijke rollen en functies van beide talen. De in het tweede artikel beschreven emancipatieprocessen op het gebied

van taal en cultuur enerzijds en onderwijs anderzijds zijn zozeer met elkaar verweven geraakt dat er in de huidige situatie onvoldoende focus is op ingrediënten van kwaliteitsonderwijs in het algemeen en in het bijzonder voor de afwijkende kenmerken indien een vreemde taal (noodgedwongen) moet dienen als middel tot kennis (zie Kibbelaar, 2019b). De onvoldoende resultaten uit het verleden zijn niet toe te schrijven aan de inzet van het Nederlands an sich, maar aan het gebruik van een onjuist onderwijsmodel met onvoldoende aanpassing naar de lokale situatie.

Naar een eigentijds ABC-model

In de eenentwintigste eeuw is het van belang een nieuw model te introduceren dat aansluit op de specifieke situatie van de ABC-eilanden: een ABC-model. De in deze artikelen besproken ingrediënten van kwaliteitsonderwijs en knelpunten in de huidige situatie geven aan dat zowel doelstellingen als kenmerken van het leren van het Nederlands op de eilanden voor een groot deel vergelijkbaar zijn met die van tweedetaalonderwijs. Een duurzame oplossing van de knelpunten vereist een perspectiefverschuiving. Vanuit onderwijskundig oogpunt moet niet vreemdetalenonderwijs maar tweedetaalonderwijs de basis vormen voor het ABC-model. Een bijzondere vorm van tweedetaalonderwijs weliswaar met als belangrijk gegeven dat het realiseren van hoge beheersingsniveaus op de eilanden vele malen complexer is dan in Nederland en daarom meer en andere interventies vereist.

Het te ontwikkelen ABC-model moet zich richten op beantwoording van de vraag: *Hoe kan het onderwijs tweedetaal doelstellingen bewerkstelligen in een omgeving waarin de (noodzakelijke) onderwijstaal een vreemde taal is?* De vele interventies die in tweedetaalsituaties gebruikelijk zijn, zullen grotendeels ook in het ABC-model toegepast kunnen worden. Het gegeven dat de leerkrachten over het algemeen geen native speaker van het Nederlands zijn en dat er weinig Nederlandstalig taalaanbod buiten school is (evenmin Nederlandse kinderprogramma's op tv) vraagt om praktische oplos-

In de eenentwintigste eeuw is het van belang een nieuw model te introduceren dat aansluit op de specifieke situatie van de ABC-eilanden

singen met betrekking tot het vereiste taalaanbod. Bijzonder is daarnaast dat het Nederlands en het Papiaments sterk afhankelijk van elkaar zijn om tot volle ontwikkeling te komen. In het ABC-model is het essentieel dat er ruim baan wordt gegeven aan juist de ontwikkeling van het Nederlands. Indien het Nederlands niet kan fungeren als de kennisbasis, kan ook het Papiaments daar niet van profiteren (zie ook Kibbelaar, 2019b). In tegenstelling tot de Nederlandse situatie echter kan de moedertaal (het Papiaments) van de overgrote meerderheid van de leerlingen een belangrijke steunpilaar vormen: voor een beter begrip van kennisinhouden en evenzeer als ondersteuning bij het leren van het Nederlands.

Slot

Verkenning van de kernvraag van dit drieluik (*Hoe krijgen de ABC-eilanden een goed opgeleide bevolking?*) laat zien dat twee verschillende maar nauw met elkaar verweven vraagstukken elkaar momenteel verzwakken alsook tegenwerken. De twee vraagstukken (het creëren van een goed opgeleide bevolking alsmede het verder ontwikkelen van het Papiaments als taal en cultuuruiting) hebben een gemeenschappelijke onmisbare noodzaak, namelijk het bewerkstelligen van toegang tot onbeperkte kennis. Terugkijkend is de constatering dat het uit de negentiende eeuw stammend koloniale model met voornamelijk Nederlandstalig onderwijs noch de bevolking, noch het onderwijs ten goede kwam. De emancipatiebeweging in de twintigste eeuw was bovenal gericht op het bewerkstelligen van Papiaments-talig onderwijs. De (noodzakelijke) strijd om respect voor eigen taal en cultuur is goeddeels gewonnen, maar wijkt af van de inzet die vandaag de dag nodig is om aan kwaliteitseisen van eenentwintigste-eeuws onderwijs te voldoen. Voor alle taalgemeenschappen met onvoldoende publicatiemogelijkheden geldt dat terugdringen van de invloed van de taal van het voormalig moederland ten gunste van de landstaal niet bij voorbaat een emancipatorische ontwikkeling is. Onvoldoende aandacht voor de kerntaken van onderwijs

leidt naar laaggeletterdheid en als gevolg daarvan naar kennisachterstanden. Dit averechtse effect is nadelig voor zowel het creëren van een goed opgeleide bevolking als voor verdere ontwikkeling van het Papiaments. De ogenschijnlijk tegengestelde ambities van de twee vraagstukken zijn in wezen niet tegengesteld maar liggen in elkaars verlengde.

Indien de ambitie is om binnen het Koninkrijk alle kinderen gelijke onderwijskansen te bieden, is het essentieel dat men een eigentijds ABC-model weet te creëren dat recht doet aan eigen identiteit en cultuur. Tegelijkertijd moet dit model zorgen voor voldoende opbouw van kennis en vaardigheden, met mogelijkheid tot levenslang leren, waarbij men de moedertaal moet benutten in plaats van deze af te wijzen. De cruciale vraag is hierbij niet welke van de verschillende talen instructietaal moet worden, maar welke interventies nodig zijn om een vreemde taal te laten fungeren als middel tot kennis. Onvoldoende oog hiervoor zal noch met het Nederlands, noch met Engels of Spaans voldoende onderwijsrendement opleveren.

De ernstige en structurele gevolgen van ontoereikende taalvaardigheden maken de taalkwestie tot het belangrijkste onderwijsvraagstuk van de ABC-eilanden. Het is cruciaal voor de eilanden om dit onderwijsvraagstuk ook het belangrijkste in algemeen opzicht te maken. Het hebben van een goed opgeleide bevolking is van nationaal belang en de toekomst van elk van de eilanden staat op het spel. ■

Juana Kibbelaar is onderwijsadviseur en trainer en heeft jarenlange onderrichtservaring in zowel het Caribische als het Europese deel van het Koninkrijk.

LITERATUUR

- Heuvel, J. (2017). Moet Papiaments op Curaçao een verplicht examenvak blijven voor havo en vwo? *Levende Talen Magazine*, 104(8), 47–48.
- Kibbelaar, J. (2019a). Onderwijs op de ABC-eilanden: Focus op kennisontwikkeling – Hoe krijgen de ABC-eilanden een beter opgeleide bevolking? Deel 1. *Levende Talen Magazine*, 106(6), 24–28.
- Kibbelaar, J. (2019b). Onderwijs op de ABC-eilanden: Een onmogelijk dilemma? Hoe krijgen de ABC-eilanden een beter opgeleide bevolking? Deel 2. *Levende Talen Magazine*, 106(7), 22–26.